12e Jaargang.

FEBRUARI 1935
No. 2

ZUID-AFRIKA

MAANDBLAD

VOOR DE CULTUREELE EN ECONOMISCHE BETREKKINGEN TUSSCHEN NEDERLAND EN ZUID-AFRIKA

Uitgave van DRUKKERIJ EN UITGEVERIJ J. H. DE BUSSY, AMSTERDAM (Takken te KAAPSTAD en PRETORIA).

ABONNEMENTSPRIJS *f* 6.— PER JAAR VOOR NEDERLAND, 12 sh. VOOR ZUID-AFRIKA, FRANCO PER POST.

Adres der Redactie: KEIZERSGRACHT 141, AMSTERDAM, C.

OVERZICHT.

De Opening van het Parlement. — De Nationale Partij in de Oppositie. — De Toekomst van Zuid-West-Afrika.

De nieuwe zitting van het parlement is geopend. Met meer dan gewone praal had dit plaats. Voor het eerst in de geschiedenis namen de hoofden van leger en vloot aan de statelijke processie uit het gouvernements-huis deel. Vice-admiraal EVANS en generaal majoor A. J. E. BRINK, bevelvoerend officier van de Uniale verdedigingsmacht, gingen in hun wagens aan den gouverneur-generaal en lady CLARENDON vooraf.

De troonrede was hooggestemd.

Daarvoor bestond ook alle reden. Immers: koning GEORGE zal weldra 25 jaar koning zijn. De opbrengst der goudmijnen was in 1914 zóó hoog, dat de economische positie van de Unie gunstig is. Vrees voor vermindering van die opbrengst behoeft er voorloopig niet te bestaan. Ook bleven in- en uitvoer in 1934 op bevredigende hoogte. Bovendien nam de werkloosheid af. De eenige donkere schaduw op land en volk wierpen de massale sprinkhanenzwermen, welke onverwachte uitgaven noodig maakten. Toch kan de minister van financiën wijzen op een surplus van £ 2.000.000.—.

Zuid-Afrika neemt een uitzonderingspositie in!

* * *

Is de economische toestand buitengewoon gunstig, de politieke wordt weder normaal, want — al klinkt het misschien wat wonderlijk — de regeering heeft weer een officieele oppositie. In een democratisch bestuurd land is deze noodig, niet in een autocratie. Verleden jaar waren de beide groote partijen tot een zekere overeenstemming gekomen en bestond er een coalitie-regeering, die nu en dan werd lastig gevallen door een paar eenlingen in het parlement. Nu staat tegenover de regeering, gesteund door de Vereenigde Zuid-Afrikaansche Nationale partij, de herstelde Nationale partij met dr. D. F. MALAN als leider en 19 leden. Haar getalsterkte is klein; sommigen zeggen: „nog klein"; maar haar leider is een krachtige persoonlijkheid en haar beginsel is gekeerd tegen de handhaving van de Britsche connectie, ja, is al meer uitgesproken republikeinsch.

Immers niet alleen dr. N. J. v. d. MERWE, de Vrijstaatsche leider en de Transvaalsche nationalisten, maar ook dr. MALAN heeft zich beslist uitgesproken voor het republikeinsche ideaal. Eenigen tijd geleden zeide hij:

„Ons worstel in Suid Afrika om eenheid te bereik. Waarom kan ons dit nie verkry nie? Elke volk, afgesien van verdeeldheid tussen politieke partye, vind sy eenheid in sy eie staatshoof, 'n staatshoof wat uit die volk is, 'n staatshoof wat bo alle partye staan en die volk aan mekaar bind. Hy beliggaam die eenheid en ideale van die volk. So verkry jy volkseenheid.

„Ons staatshoof is 6.000 myl buitekant die land en was nog nooit hier nie. Hy is 'n vreemdeling in ons land, en ons mis nie alleen die magtige verenigende invloed wat die volkshoof moet uitoefen nie, maar dit is ook onder sulke omstandighede

Het klimaat werkt het verblijf in de open lucht en de sportbeoefening in de hand. Jagen, polo, schiettochten, visschen op „trout" enz. zijn bereikbaar voor inkomens van £ 400.— à £ 600.— per jaar, zij het in bescheiden mate. Ook het houden van een auto is in Zuid-Afrika gemakkelijker en heeft — mede met het oog op de afstanden — meer reden van bestaan. Het feit dat het getal auto-bezitters dat der inkomstenbelasting-betalers overtreft, zegt in dit verband genoeg. Men kan het ook een bewijs van ondegelijkheid, spil- of genotzucht noemen, maar men bedenke dat men in Zuid-Afrika alleen een „licentie" betaalt en (tegenwoordig) een matigen prijs voor benzine. Geen wegenbelasting — dus ook geen verhoogde wegenbelasting. De auto is dus *het* vervoermiddel en de fiets speelt een zeer ondergeschikte rol. De plaatselijke (terrein-) mogelijk- en moeilijkheden geven vaak den doorslag.

Onderwijs kost weinig of niets.

Lager onderwijs is overal te krijgen. Middelbaar onderwijs in de meeste steden en dorpen. Het zgn. „secundaire" onderwijs voorziet in „eind" onderwijs, het „hoër" onderwijs leidt tot het „Hoër onderwijs-diploma" dat toegang verleent tot de universiteit evenals het matriculatie examen, dat afgenomen wordt door den Gem. Matriculatieraad. Met het Ned. diploma H.B.S. of gymnasium kan vrijstelling van dit examen worden verkregen. Het daarvoor afgegeven certificaat geeft toegang tot de universiteit.

Het lager onderwijs heeft 6 leerjaren of „standaards". Het „hoër" vier „standaards" of „vorme". In de meeste „hoërskole" zijn de leerlingen intern. Men heeft dus het Engelsche „kollege" stelsel, ook bij de opleiding van onderwijzers.

Hooger onderwijs is niet duur. Voor een £ 120.— per jaar kan een student rondkomen als hij in een der „studenteverblywe"-„studente hostels" woont. (Kost, inwoning, college- en examengelden inbegrepen). Voor kliniek en laboratorium moet apart betaald worden.

Alles bijeen genomen is dus een Hollander met een bescheiden inkomen beter af in Zuid-Afrika, waar hij in een vaak gezonder, meestal mooier en doorgaans warmer klimaat leeft dan in Nederland.

Op zoek naar de binnenlanden van Afrika, door den Afrika-reiziger Mr. H. Swellengrebel, domdeken van Utrecht, in de jaren 1776 en 1777. [1])

Nog een tweetal reisjournalen van Mr. H. Swellengrebel, die tot dusverre niet gedrukt en uitgegeven werden,

door A. Hallema.

In de dagbladpers van 1833 trof ik eens het volgende thans ruim honderdjarige nieuwsbericht aan. „Eenige ondernemende ingezetenen van de Kaap de Goede Hoop hebben tot de uitrusting van eene expeditie besloten, ten einde sommige nog onbekende streken, van het binnenland van Afrika te bezoeken en te leeren kennen. De daartoe vereischte kosten heeft men bij inschrijving trachten goed te maken en reeds langs dien weg eene som van 600 p. st. bijeengekregen, terwijl eenige bewoners van de Kaap, waaronder den (!) heer Smith, chirurgijn van den staf, die reeds veel in onderscheidene gedeelten van het land over de grenzen gereisd heeft, en aan wien het bestuur van den tocht is toevertrouwd, denzelven op eigen kosten zullen bijwonen. Men hoopt van het bestuur de vergunning te verkrijgen tot het medenemen van eenige manschappen, zoo infanterie als kavallerie, van het garnizoen van de Kaap; ook zoude men een dertigtal Hottentotten trachten te bewegen den tocht mede te maken, ten einde alzoo tegen alle gevaar van de zijde der inboorlingen beveiligd te zijn. Acht of tien zware wagens, met ossen bespannen, zouden strekken voor het transport van de personen, die de expeditie uitmaken, en van de noodige goederen, wapenen, voorraad, ruil-artikelen, enz. Men dacht, dat de tocht, naar den afstand dien men zoude kunnen bereiken, een of twee jaren kon duren. De heer Smith zoude zich beijveren, voorwerpen van de natuurlijke historie, proeven uit het delfstofrijk en hetgeen men voorts merkwaardigs mocht vinden mede te brengen".

In vorige artikels in dit orgaan hebben we aangetoond, dat dit ook de bedoeling was van den 18den eeuwschen Afrikareiziger mr. Hendrik Swellengrebel, wiens journalen nog altijd niet gedrukt werden. Maar hij wenschte zich vooral in persoon te overtuigen van de waarde en vruchtbaarheid van den Afrikaanschen bodem in de verschillende deelen van de Kaapkolonie, voorzoover die toen door Hollanders en andere blanke kolonisten bewoond was of nog verder te exploreeren en te koloniseeren zou zijn. Dit onderscheidt dan ook het doel van zijn reizen van dat der vroegere en latere Afrika-ontdekkers, terwijl de op deze ontdekkingstochten door hem samengestelde journalen daardoor tevens het karakter dragen van terrein- en bodembeschrijving, economische geographie uit den gezichtshoek van den landbouwkundige. In verband daarmee mag hier ook nog even gewezen worden op het groote belang voor de kennis der economische toestanden in de Kaap gedurende de tweede helft der 18de eeuw van Swellengrebel's aanteekeningen en correspondentie met de kolonisten aldaar, waaruit we voor een tweetal nog te op nemen artikelen een keuze hebben gedaan. Zijn beide hier thans voor het eerst gepubliceerde „reizen" kunnen vergeleken worden met Simon van der Stel's reis naar den Koperberg (1685—1686), uitgegeven door dr. Godée Molsbergen in het eerste deel van diens „Reizen in Zuid-Afrika" (blz. 139—210), terwijl het verschil in tijd een welkome aanleiding biedt om te letten op den vooruitgang en de veranderingen in de agricultuur ter plaatse.

Als goed patriot, wiens hart trok naar zijn geboorteland, de Kaapkolonie, die warm voelde voor de belangen der kolonisten en speciaal voor de „boeren" onder hen, die zelf min of meer geïnteresseerd was bij de welvaart zijner Kaapsche vrienden en kennissen, wien hij wel geld leende, o.a. de families Cloete en Burger, wilde hij alles doen om met raad en daad het leven der vrijburgers zoo comfortabel mogelijk te maken, vooral in de aangeduide periode van slinkende welvaart hen helpen in den strijd des levens, ontbering en versobering een tijdlang met hen deelen om de theoretische wetten in hun „economie" op te sporen.

Dit bracht hem er in de eerste plaats toe om betrouwbare gegevens te verzamelen over de Kaapsche toestanden van zijn tijd, eerst door het land zelf nog eens te bereizen, dat hij om studieredenen reeds zoo jong had moeten verlaten, en later door middel van een uitgebreide correspondentie met tal van vrienden

[1]) Zie, wat deze jaartallen betreft, beneden onder het hoofd „Aanteekening".

en kennissen, aan de hand waarvan hij zijn conclusies maakte, zijn adviezen gaf, hier te lande de Bewindhebbers en Heeren XVII trachtte te bewerken, om de kolonisten aan de Kaap weer vrij te laten in hun handel en nijverheid, minder rechten op hun exportartikelen te heffen of hun waren voor hoogere prijzen te taxeeren. Toch moest ook hij het nog beleven, dat met den val der V. O. C. hier te lande de band tusschen het moederland en de Kaap zoo los werd, dat een groot deel der kolonisten aldaar de Compagnie reeds ontrouw werd, voordat nog de Engelschen onder ELPHINSTONE en CRAIG bezit van de kolonie genomen hadden, ja dat de kolonisten van Swellendam, het district, dat zijn naam aan de familie SWELLENGREBEL dankte en haar Kaapsche vertegenwoordigers daarvan nog steeds hulde bewijst, met de Graaff-Reinetters wel het eerst getoond hadden genoeg van de Compagnie te hebben, met de V. O. C. te willen breken en ongeveer gelijktijdig met de Republiek in het moederland een Nationale Vergadering voor de uitoefening van de hoogste macht aanwezen. Zoo lang hij leefde, bleef de Kaap nog wel met de Nederlanden verbonden, doch hij voelde het oogenblik met smart aankomen, dat ze eenmaal, vroeg of laat, of op zich zelf of onder vreemde heerschappij zou komen te staan, het uiteindelijk gevolg van de onverschilligheid, het wanbeheer en de baatzucht, waarmee de Ver. Oostind. Compagnie vooral in SWELLENGREBEL's tijd de Kaapkolonie had behandeld.

Intusschen heeft mr. SWELLENGREBEL willen redden, zoolang en wat er te redden viel, deed hij zijn best met opoffering van tijd en geld om het door de kolonisten bezette gebied te leeren kennen, — welke andere Nederlander heeft vóór of na hem in de 17de en 18de eeuw voor eigen rekening en risico *van uit ons land* reizen en ontdekkingstochten naar Zuid-Afrika gedaan? — door zich in persoon op de hoogte te stellen omtrent de economische bestaansvoorwaarden van de boeren, om des te beter middelen te kunnen beramen tot verbetering, opheffing en saneering. Overal, waar hij dan ook kwam, nam hij de landstreken, grondsoorten, bevolkingsdichtheid, ligging der plaatsen of boerderijen, vruchtbaarheid van den bodem, bevloeiingsgelegenheid, oro- en hydrographische gesteldheid, enz. goed op, om hiervan aanteekening te houden, berekeningen te maken, taxaties te doen, in 't algemeen datgene te bewijzen en beschrijven, wat thans tot de speciale taak van den landbouwkundige behoort.

We zullen thans laten volgen zijn beide tot dusverre onuitgegeven journalen van in 1776 en 1777 gedane reisjes naar het Heeren Logementsgebergte en den mond der Olifantsrivier alsmede naar de Saldanha- en St. Helenabaai, beide dus naar het Noordwesten der kolonie, ter verklaring waarvan wij alleen enkele voetnoten met verwijzing naar reeds uitgegeven journalen niet geheel ondienstig achtten.

AANTEEKENING.

Onder de z.g. PLETTENBERG-papieren in het Alg. Rijksarchief (afd. Kol. Archief) komen deze beide journalen ook voor, blijkbaar copieën van het origineel, door mr. Sw. aan den toenmaligen Gouv. der Kaapkolonie, mr. J. BARON VAN PLETTENBERG, geschonken. Daar heeten de journaaltjes *dagregisters* en zijn gedateerd resp. 1776 Juli 18—1776 Juli 31, en 1777 Januari 12—1777 Januari 29. Ofschoon nu het origineel van het journaal der reis naa. de Saldanha- en Helenabaai duidelijk het jaartal 1777 draagt, zal dit een vergissing kunnen zijn en 1776 moeten luiden, mede in verband met de groote reis van mr. Sw. naar het Kafferland naar het N. O. en langs de Z. O. kust terug (1776 Sept. 10—Dec. 26). De derde reis zou dan die naar het Heerenlogementsgebergte zijn geweest (1777, Januari). Ofschoon deze dateering der SWELLENGREBEL-journalen ons logischer voorkomt, hebben we ons in deze publicatie voorloopig gehouden aan de in de origineelen geboekte jaartallen.

12 Januari—29 Januari 1777.

Journaal van een Reisje, gedaan naar het Heeren-Logement's gebergte [1]) en den mond der Olifants-rivier in 't Noorden der Colonie.

Den 12n Januarij 1777. 'S Morgens.

3 u. 30 m. van Nooit Gedagt; met een paardenwagen door de Burgersdrift in de Bergrivier op een zeer vermakelijken weg, waar langs aan weerszijden en tegen den Paarl, den Paardenberg en het Riebeeks-Kasteel verscheidene bouwplaatsen liggen, door een veld sterk met renoster-boschjes bewassen. 8 u. 30 m. bij P. LOUW.

2 u. 30 m. weder van hier langs een weg als de vorige.

4 u. 15 m. aan de Vogelrivier, alwaar wij onzen vooruitgezondene Ossen-wagen, kar en rijpaarden vonden.

5 u. 30 m. Van hier met de Ossenwagen, passeerden de kleine Berg-rivier en spanden 'S Nachts 10 u. uit, in het open veld even voorbij de plaats van Jan de Waal, liggende tegen het Roode zands-gebergte op de hoogte van den Winterhoeksberg, op de hoek van welke, de Z. O. wind vehement waaide, terwijl het weinig verder maar een matige koelte was.

Weg en veld, als voren.

Helder Weder, vroeg op reis moetende, namen wij, digt in onze jassen gewoeld, de aarde voor matras en de wagenkussens tot hoofdpeuluwen, rondomme een goed vuur; door den waker gestadig aangehouden.

Den 13 do.

'S Morgens 4 u. van hier.

4 u. 45 m. door de eerste der 24 rivieren en vervolgens door nog 8.

Schoon hier echter geen 24 rivieren zijn, loopen er nogthans zoovele spruiten en riviertjes, waaronder eenige waren, waarin het water zeer sterk liep, en langs welken bij regens een groote quantiteit water moet afkomen, dat dit district de naam draagt van de 24 rivieren [2]). In eenige dezer spruiten was veel welzand. Het veld tusschen deze riviertjes was verspoeld zand met biezen, hier en daar klipachtig en met grasplekken.

6 u. 15 m. voorbij H. FLOTMAN, gestadig langs het Gebergte door doorgaans goed bouwbaar land.

8 u. bij W. BURGER. Wij passeerden tegen het gebergte en in de vlakte nog eenige plaatsen, waarop men eenig koorn, doch vrij meer zou kunnen teelen, aangezien het land goed en waterrijk genoeg is. De vruchtboomen groeijen hier bij uitnemendheid onder anderen, extra groote en smakelijke Limoenen; men droogt hier daarom ook zeer vele vruchten, die aan de Hoofdplaats vertierd worden. Eenen warmen dag zijnde, lieten wij onze matrassen onder de Limoen en Citroenboomen bij een sterk stroomend beekje brengen alwaar wij met Arak en Suiker

[1]) Deze eigenaardige benaming wordt hierna door mr. Sw. verklaard. Meer bekend als Dassenberg, gelegen tusschen de Jakhals en Olifantsrivier. SIMON VAN DER STEL had er het eerst mee kennis gemaakt op zijn reis naar den Koperberg (1685—'86). Zie dr. E. C. GODÉE MOLSBERGEN, Reizen in Zuid-Afrika, dl. I, blz. 144, 155 en 205.

[2]) Vgl. Reizen in Z.-Afr. I, 146, 147, 188. Op deze plaats had de beruchte struikroover SONGUAS zich langen tijd genesteld.

schielijk eene goede punsch hadden, braaf zoete Limoenen en andere vruchten aten en ons door de slaap verkoelden.

Den 14n do.

'S Morgens 4 uren 30 m. te paard van hier, voorbij 5 à 6 plaatsen, die langs het Gebergte liggen. Gestadig schoon bouwbaar land.

8 u. voor de Cartow, zijnde eene weg over het gebergte voor de lieden, die aan de Olifants-rivier, en boven in het Koude Bokkenveld wonen; aan de Westzijde is hij redelijk goed, maar aan de Oostzijde zeer stijl en klipachtig. 8 u. 20 m. waren wij er op, doch hadden $^3/_4$ uurs werk, schoon wij ons niet ophielden, om af te klimmen. Onder aan den berg kwamen wij aan eene veeplaats van bovengem. BURGER, alwaar mede een boomgaard met schoone vruchten stond, en wij zeer goede perziken vonden. Ten Zuiden van deze plaats ontspringt de Olifantsrivier uit het Winterhoeksgebergte, hetgeen het land van Waveren van deze kloof afscheidt.

10 u. 30 m. bij SCHALK WILLEM BURGER, eene der vermakelijkste plaatsen, zoo wegens het water, als de schoone wilde eiken enz. en vooral vruchtboomen.

Wij vonden hier zeer smakelijke druiven. De grond schijnt hier bij uitnemendheid vruchtbaar te zijn; ook waait het hier weinig, maar kan 't zeer heet zijn, doordien deze kloof nauw en door bergen omringd is.

Wij gingen 's namiddags te paard naar het warme bad, tegen het gebergte aan de westzijde tegenover deze plaats gelegen. Dit bad ligt in een kleine kloof, die zeer rotsachtig is. Het water zijperd en borreld tusschen de klippen op; Het is warmer als dat van het bad over de Hottentots Holland's kloof, maar zonder eenige smaak; dit bad wordt veel gebruikt. Wij vonden er ook 4 à 5 menschen, die 't gebruikte(n). Er staat een slecht huis en armoedig badhuisje. Het geboomte, onder andere Limoenboomen, groeiden hier mede, schoon genoegzaam in rotsen staande, zeer weelderig.

Aangenaam weer.

Den 15n do.

'S Morgens 4 u. 30 m. van hier, voorbij 3 plaatsen en 7 u. 30 m. door een arm der Olifants-rivier bij G. LUBBE.

Tot hiertoe rijdt men, den Cartow afgekomen zijnde, door een vlakte van circa ½ uur breed tusschen het gebergte. De grond is doorgaans zandachtig, op verscheiden plaatsen goed bouwbaar land en overal extra weelderige vruchtboomen, vooral op deze laatste plaats; onder andere vruchten vonden wij hier schoone moerbeijen. 'S Namiddags reden wij heen en weder naar J. P. MUTTON aan de Péqueneniers kloof [1]) een uur van hier gelegen, om eene goede provisie zoete en zure limoenen, die hier bij uitnemendheid schoon waren, voor de verdere reis op te doen. Door of liever over deze Piqeuniers kloof is mede een passage om over het gebergte te komen, zij is zoo moeilijk niet als de Cartow, maar houdt lang aan. Wij vonden onderweg onze wagen en kar, die wij om den gevaarlijken weg over de Cartow te mijden, over deze kloof gezonden hadden. De Olifantsrivier moet aangezien de quantiteit water, dat er nu midden in den zomer was en zijne breede oevers, bij regentijden veel water afvoeren. Hier wordt niet meer koorn dan dat men voor de dagelijksche comsumtie noodig heeft, gewonnen; omdat het transport te dificil is, schoon er vrij meer te teelen was. Wij schoten verscheidene patrijsen en faisanten en zagen bij aanhoudendheid veel wild.

Weder als voren.

Den 16n do. 'S Morgens.

4 u. 30 m. met de wagen van hier over en langs klipachtige hoogtens.

8 u. door de Hex-rivier, [1]) die uit 't gebergte in 't O. ontspringt en zich in de Olifants-rivier ontlast; zij was niet breed maar voerde veel water af. Wij spanden hier in 't veld uit.

11 u. van hier.

12 u. 10 m. door een klein riviertje; een half uur hierna weder van de hoogstens dicht langs de Olifants-rivier op de Cridow(?), eene verlaten plaats.

Weder als voren.

Den 17n do. 'S Morgens.

4 u. 40 m. van hier door een riviertje dat sterk liep over nog al klipachtige heuvels en door zandige vlaktens, dus een zeer zwaren weg voor de trekbeesten.

7 u. 35 m. aan de Jan Dissels-vallei; de vallei, daar deze plaats de naam naar heeft, is zeer lang, komt in 't Z. O. tusschen het gebergte uit, en valt circa 1½ uur benoorden deze plaats in de Olifants-rivier. Niet verre van hier in 't gebergte ten O. staan vele Cederboomen, die naar het zeggen der lieden zeer hoog en wel tot 2 à 3 voeten dik over diameter zijn, men zaagt er hier planken en balken van; doch 't is zeer moeilijk om er bij te komen, vermits zij zeer hoog in 't gebergte hier en daar verspreid staan, ook moet men ze gekapt zijnde, van boven afslepen en laten rollen.

In de kloven groeien ook geelhouten en andere boomen. Het veld wordt hier doorgaans slechter en dor; hier en daar ligt eene weelderige plek, waarop men de plaatsen heeft aangelegd, en de weiden, na dat zij reeds zoo lang beslagen zijn geweest, er nog zeer net uitzien, waarschijnlijk door dien de laagtens hier gemeenlijk zeer vochtig zijn.

4 u. 15 m. van hier: meest Zuid en West op.

4 u. 45 m. door de Olifantsrivier over zeer zandige heuvels en een zwaren weg.

8 u. 20 m. op eene plaats gen. Zeekoe-valei. [2])

Helder, wind Z.-Z. O.

Den 18n do.

'S Morgens vroeg ging ik het Dassenpis, (*den Hr. Barrow in zijne reis in* 1797—1798 [3]) heeft dit Dassenpis mede gevonden in eene holte in de Tarka achter de Sneeuwbergen, (*T 2. pag.* 129), hetgeen hier in het gebergte gevonden wordt, zoeken, en vond in eene kleine holte in de rots van eenen middelmatigen heuvel tegen het Z. O. een ronde klip, waarop eene zwart blinkende substantie, veel gelijkende naar harde pek, lag. Op het binnenste eind dezer ronde klip was eene hoop van 1½ voet hoog, spits oploopende, (: welke hoop ik deed afslaan en medenam:) en van dien hoop liep ze verder langs de steen af, ter dikte op zijn hoogst van $^1/_2$ duim; maar in een kloofje van den steen was

[1]) Gewoonlijk gespeld als Piekeniers kloof, het begin van den weg naar het district van den Olifantsrivier en naar het Roggeveld. Zie o. m. Reizen in Z.-Afr., II, 175.

[1]) „Den snellen stroom en het verspoelen der driften maakt den overtogt van de Hexe-rivier periculeus", schreef Gouverneur mr. J. BARON v. PLETTENBERG in het journaal van zijn landreis 1778—'79.

[2]) De Olofsonskloof verleende toegang naar deze vallei, zoo geheeten „na de zee-koeien, die men er in vind", Reizen in Zuid-Afrika, I, 207.

[3]) De Fransche en Duitsche uitgave dezer reisbeschrijvingen verschenen in 1801. Deze aanteekening werd er dus vele jaren later bijgeschreven.

eene grootere quantiteit bijeengeloopen. Rondom deze klip lag het dik met gewei van Dassen [1]).

In de rots, daar deze klip onder lag, kon ik geene reeten bespeuren, waaruit deze substantie op gemelde klip zoude zijn gedropen, gelijk men mij verhaald had: ook was er niets daaraangelijkende te zien. Eenige treden hier vandaan vond ik weder eene vergadering dezer stoffe in een diep in de rots loopende spleet; zij lag hier een halve voet en minder dik op de afloopende kanten der rots, zonder dat weder ergens aan bleek, dat zij uit de klippen zoude gevloeid zijn.

Het bovenste gedeelte der rots was zuiver, en van eene brosse substantie, zoo natuurlijk geformeert als of het houte slieten [2]) waren, daar de rots op ruste, dat ik, benevens die bij mij waren, het voor hout aanzagen, en met een ijzer op kloppen moesten om te weten of het steen was. Deze stoffe lag op geene andere plaatsen, dan daar de Dassen bij menigte schijnen te zitten.

Op eene plaats, daar zij zeer dun lag en noch zeer versch scheen, was er de wol der dassen onder gemengd en de grond beneden tot de enkels diep, met dassen-drek. Deze laatste plaats schenen zij tot hunne nachtwoning, en de eerste om zich in de zon te bakeren, te gebruiken.

De boeren alhier gebruiken deze Dassenpis tot pleisters voor wonden en wanneer zij er eene menigte van hebben, smeren zij er de wagens mede in plaats van pek en teer. [3])

2 u. 45 m. van hier langs een weg als voren.

7 u. 15 m. aan de groote Fontein in een kleine vlakte, waar 't groene gras tot eene knie hoogte stond, en wij eene spatie moesten laten afmaaien om de tent te kunnen opslaan: de heuvelen rondom waren anders zeer dor en duinachtig.

Weer als voren.

Den 19n do. 'S Morgens.

5 u. 45 m. van hier.

11 u. aan het Heeren Logement. Wij hadden ons in dit schoft zeer lang opgehouden, om de harpuis, [4]) die hier in 't veld van drieërlei soorten van heestergewassen druipt, te rapen. Hier dicht bij ligt eene kleine zoutpan, daar weinig zout in was. Dit Heeren Logement is een gebergte op zich zelven en gelegen even ter zijde en ten westen de reeks bergen die genoegzaam van den Hanglip [5]) of kaap Fals af, langs Hottentots Holland, Stellenbosch, de Fransche hoek, Drakenstein, 't Rodezand, de 24 rivieren en Olifants-rivier komende, hier in heuvelen eindigen. Deze bergen hebben de naam van Heeren-Logement, vermits er in de tegen elkander opstaande klippen, verscheiden holen, onder andere twee, als zeer ruime kamers zijn: in een dezer is aan 't eind eene bank even als in een Theater, door de natuur geformeert; beiden loopen ze Amphitheatersgewijze. Hier groeien verscheiden boomen uit de Steenrots, zonder dat er eenige aarde bij is.

In de hoek van 't gebergte was een derde hol, waarin de lagen der steenen wijd van elkaar liggende, vooraan uitgespoeld zijn en trappen vormen, waarover het water, 't geen uit de bovenste lagen vloeit, als langs eene Cascade [1]) loopt. Dit hol vertoont zich als een zeer groot amphitheater; hier lag ook eenige Dassenpis, doch in geringe quantiteit.

Onder dit gebergte is eene plaats op Ordonnantie uitgegeven. Wij vonden hier 3 à 4 wagens met lieden, die met vrouw en kinderen uit het Roggenveld kwamen, en hunne boter naar de hoofdplaats brachten.

Den 20n do. 'S Morgens.

6 u. 30 m. te paard van hier door vlak heuvelachtig veld en een zandige weg, waar langs wij de harpuis en de boschjes in groote menigte vonden, zoodat men van twee boompjes een goede hand vol rapen kon.

11 u. 30 m. bij P. van Zijl [2]) aan de Olifants-rivier. Deze is een befaamde leeuwenschieter, met een van welken hij eenen geruimen tijd heeft geworsteld, doch door zijnen zoon is gered. Wij hadden onze wagens ter middernacht reeds vooruit gezonden wegens den zwaren weg, en haalden die nog in, moetende 4 ossen, die niet meer trekken konden, afspannen.

Tegenover deze plaats eindigt die reeks van bergen, die aan de Krommerivier ten oosten van het Autoniqua land beginnen, en langs Swellendam, de breede rivier, de Bokken-velden en ten oosten der Olifantsrivier voortloopen.

4 u. 15 m. met ossen van Van Zijl naar den mond der voorz. rivier

8 u. 30 m. bij zijnen zoon mede aan de rivier, waar langs wel eenige weiden zijn; maar anders is deze streek zeer schraal.

Weer als voren.

Den 21n do. 'S Morgens.

4 u. 30 m. van hier door zwaar duinachtig en met allerlei heesters begroeid veld.

11 u. 30 m. aan den mond der Olifants-rivier. Namiddag reden wij te paard naar Strand. De rivier is tot op het strand wel zoo breed als de Lek bij Wijk te Duurstede en wordt aldaar door een eiland, 't geen wel een half uur in den omtrek groot zal wezen, in twee armen gedeeld, die zich kwalijk 50 roeden van zee weder vereenigen en met veel geweld in zee tegen eene reeks rotsen, die daar vlak voor de opening liggen, stuitende, met eene groote bocht verder in zee loopt. Het water liep met de ebbe zeer snel, en de rivier scheen overal zeer diep, maar de geheele kust met klippen, waarop de branding sterk sloeg, bezet, dus hier niet te landen is, schoon men anders de rivier ver op zou kunnen komen, want de vloed loopt wel 6 à 7 uren ver op.

Op 't bovengem. eiland, was eene groote menigte van allerlei watervogels en in 't water vele tonijnen. Op den oever waren twee bronnen van redelijk zoet water. 's Nachts terug naar den jonge Van Zijl.

Den 22n do.

's Namiddags naar den Ouden van Zijl en

Den 23n do. 's Morgens.

2 u. aan het Heeren Logement. Wij waren van intentie om van den mond der Olifants-rivier langs de Zeekust en de Lange en Verloren valeien naar de Piquet-bergen te rijden, [3]) doch

---

[1]) Ook Simon van der Stel vond ter plaatse reeds veel dassen in de klippen bij den Dassenberg, Reizen in Zuid-Afrika, I, 155.

[2]) Lange, buigzame palen, gebruikt voor stalscheiding in paardenboxen.

[3]) Zie over het gebruik van het dassenvleesch nog Kolbe, (die er de voorkeur aan gaf om in plaats van das te spreken van murmeldier), Beschrijving van Kaap de Goede Hoop, I, 189.

[4]) Hars met zwavel en terpentijn gemengd.

[5]) Naar den vorm van de landtong rondom Gordons en Vals Baaien.

[1]) Waterval, waarbij het water trapsgewijze van rots op rots valt.

[2]) Hij bewees ook den Kaapschen Gouverneur Rijk Tulbagh verschillende diensten; Reizen in Z. A. I, 27, 49.

[3]) Dus via Heerenlogement, Jakhalsrivier, Lange Vlei en Verloren Vlei; Vlei = Vallei.

vonden, doordien 't in zeer langen tijd niet geregend had, den weg zoo zandig, dat er met de wagens niet was door te komen; ook onderrichte men ons dat wij meer dan twee dagen zouden moeten rijden, zonder water te vinden, waarom wij dan deze tour ook te paard niet konden doen.

Met onzen Kapitein Hottentot bij 't vuur zittende te praten om den dag af te wachten, vernam ik van hem, dat de Ceremonie van eenen Jongen Hottentot, dien men op zijn 15 à 16 jaren tot den mannelijken stand wil brengen, door een ouden Hottentot frisch in 't gezicht te doen pissen, terwijl hij voor hem op zijne knieën zit, bij hen van ouds in gebruik is geweest, gevende daarvoor deze rede: dat wanneer hij hiervoor niet schrikte, hij waardig was eenen man te zijn.[1]) Doch deze gewoonte was in zijne kraal in onbruik geraakt, omdat hij, nu op eene Compagnie's post wonende, alle de Hottentotsmanieren naliet. Hij was ook in Europeesche kleeding, daar zij in 't algemeen zeer op gesteld zijn.

Den 24n do.

Wij diverteerden ons voor den middag met de jacht op Faisanten, waarvan er hier eene groote menigte waren, en vertrokken :

12 u. 50 m. van hier. Onze ossen begonnen het nu zeer bang te krijgen door den zwaren en zandigen weg en hitte, schoon wij overal, daar huizen waren, nog voorspan kregen, waaromtrent deze boeren even zoo gul waren, als die over den berg op mijn andere Landtocht.

3 u. 30 m. op eenige distantie voorbij eene plaats van MEIJER, hier vonden wij een harden weg langs eene laagte.

7 u. bij de Wed. van JAC. LOUW; alwaar wij eene zeer goede avondmaaltijd, versche groente, en eene menigte watermeloenen vonden: hetgeen ons zeer verfrischte, vermits 't van daag zeer warm was geweest. Dicht bij deze plaats begint de Lange Valei, die N. W. op en ver benoorden de St. Helena baai in zee loopt. 'S Avonds 9 u. 40 m. van hier.

Den 25n do. 's Morgens.

5 u. bij JOS. ENGELBREGT langs eene heuvelachtige klippigen weg aan het begin der Verloren Valei, die gelijk de Lange Valei doch nader aan de St. Helena Baai in zee loopt. Wij brachten den voormiddag weder door met jagen op Faisanten en Patrijzen, en vertrokken

3 u. 40 m. te paard van hier, latende de wagens achteruit, vermits onze ossen bijna geheel af waren, en wij nu van plaats tot plaats konden rijden. Wij passeerden eene laagte tusschen heuvels en

5 u. 30 m. D. COETZEE tegen de Noordhoek der Piquetbergen, voorts langs de oostzijde van gem : gebergte.

6 u. 30 m. voorbij J. SMIT, liggende tegen het gebergte.

8 u. bij G. SMIT. Wij vonden hier goed bouwbaar land en weide, mitsgaders water genoeg: waarom hier ook meer verbouwt wordt alsdat men tot de comsumtie noodig heeft, zijnde de weg naar de Hoofdplaats schoon wel wat ver, nochthans niet moeilijk.

Schoon, helder weêr.

Den 26n do. 'S Morgens.

4 u. 40 m. van hier nog langs de Piquetbergen.

[1]) Zie over deze onsmakelijke gebruiken ook KOLBE, II, 163.

7 u. bij Karnspek, alwaar wij heerlijke druiven vonden en daarom een half uur stil waren.

8 u. bij ALLARD HANEKAMP: hier stonden allerlei vruchtboomen; weder bij uitnemendheid schoon, en besprak in eene goede quantiteit *peeren en limoenen voor mijne reis naar 't Vaderland*. Na een goede maaltijd gehouden te hebben en extra vriendelijk ontvangen te zijn, vertrokken wij

1 u. 30 m. van hier.

3 u. 30 m. aan 't eind der Piquetbergen.

5 u. 30 m. voorbij Russow en ¼ uurs hierna door de Berg-rivier: kleigrond, sterk met renosterboschjes bewassen, dus goed bouwland. Passeerden voorts nog eene plaats en kwamen

6 u. 20 m. aan de Klip-Fontein in 't Zwarte land bij JANSE. Wij hadden vandaag eene groote rit gedaan en sterk doorgereden.

Weêr als voren.

Den 27n do. 's Morgens ten half 4 van hier.

7 u. bij P. VAN DER BIJL. In deze geheele streek is schoon bouwbaar land, maar de weiden zijn zeer verloopen. Op vele plaatsen is 't hier wat droog. 's Namiddags met een paardenwagen heen en weder naar den Predikant GOLBAGH.

Den 28n do. 's Morgens.

7 uur van hier door goed bouwbaar land, begroeid met renosterboschjes, voorbij 3 plaatsen, rondom welke veel bouwland lag.

10 u. 30 m. voorbij N. LAUBSER op de Noordhoek van den Paardenberg, voorts langs de oostzijde van den berg, weder voorbij 3 plaatsen, doch die minder schenen te zijn dan de vorigen.

11 u. 45 m. bij HANNES VAN AARDEN aan de zuidhoek van den Paardenberg; deze laatste is eene voorname koornplaats, en hierop staat eene groote wijngaard. Langs den geheelen Paardenberg is goed bouwbaar land, waarom er ook verscheidene plaatsen liggen.

Den 29n do. 's Voormiddags met een paardenwagen op de jacht maar schoten niet veel, naar rato van 't wild dat wij zagen.

'S Namiddags 1 u. 30 m. van hier. Passeerden op eenige distantie nog 4 goede koornplaatsen door een met renosterboschjes begroeid veld, over den Joostenberg.

4 uur bij CHR. HOP eene groote koornplaats van elf à twaalfhonderd mudden koorn. 4 u. 30 m. van hier en 5 u. 30 m. op Nooit Gedacht. Wij hebben op deze reis gestadig goed weer, een enkele dag eenige hitte gehad en dagelijks zeer veel wild geschoten, vooral Patrijsen, Faisanten en hazen, zoodat wij met de jonge Faisanten en Patrijsen gemeenlijk onze maaltijd deden, de Ouden aan de Slaven en de Hottentotten gaven. De hazen waren meest voor de honden, want de Hottentots eeten geen haas, konijn of das, en zouden er zelf voor uit den weg loopen, schoon ik geen één heb gevonden, die mij eenige reden van deze hunne aversie konde geven;[1]) zij antwoordden altijd: „Het is ons Hottentots manier niet die dieren te eeten".

(Het tweede journaal in het vlg. nummer).

[1]) KOLBE geeft als reden of oorzaak op, dat alleen de mannelijke Hottentotten geen hazen of konijnen eten noch schapenmelk drinken mogen als strijdende tegen „een Joodsverbod" (Levit. XI, 5, 6. De auteur achtte namelijk de Joden en Hottentotten stamverwant!)